

***Menephilus cylindricus* (HERBST, 1784) (Coleoptera: Tenebrionidae)
w Polsce**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18374672>

MAREK WANAT

Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław, Polska;
e-mail: mwanapion@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8560-7095

ABSTRACT. *Menephilus cylindricus* (HERBST, 1784) (Coleoptera: Tenebrionidae) in Poland.

Two recent findings of adult *Menephilus cylindricus* in Wrocław, both collected at light, are documented and discussed. The species is confirmed to occur in Poland after nearly 150 years of no records.

KEY WORDS: Tenebrionoidea, faunistic record, distribution.

Menephilus cylindricus podawany był kilkakrotnie z obecnego obszaru Polski, jednak doniesienia te liczą do blisko 150 do nawet ponad 200 lat. Po raz pierwszy podał go ILLIGER (1798) z dzisiejszej Ostródy na Pojezierzu Mazurskim, a po kilku latach pojawiła się pojedyncza informacja WEIGLA (1806) o jego obecności na Śląsku. Kolejne doniesienia niemieckich entomologów po przeszło pół wieku dotyczą Wrocławia (LETZNER 1871, HAHN 1879) i Gdańska (LENTZ 1879). Według Letznera (*l. c.*) we Wrocławiu chrząszcz ten łowiony był tak naprawdę w pierwszej połowie XIX w. przez [Th. E.] Schummela, a od jego śmierci w 1848 r. nie był już stwierdzany. Natomiast informację Hahna (*l. c.*) można traktować jako dość tajemniczą, była bowiem oparta na okazie znalezionym 18 XI 1878 r. w budynku przy ówczesnym Ritterplatz (dzisiaj Plac Biskupa Nankiera) w centrum Wrocławia. Mimo braku nowych doniesień przez prawie półtora wieku, a powtarzanych jedynie starszych informacji faunistycznych (np. GERHARDT 1910, HORION 1951, 1956), autorzy *Katalogu Fauny Polski* (BURAKOWSKI *et al.* 1987) zaliczyli ten gatunek do naszej fauny, kierując się być może jego obecnością w krajach sąsiednich i na szwedzkiej Gotlandii, z natury rzadkim występowaniem i nieznaną biologią. PAWŁOWSKI *et al.* (2002) umieścili go na *Polskiej Czerwonej Liście* chrząszczy jako gatunek prawdopodobnie wymarły (EX?). Do podobnej opinii skłaniają się autorzy najnowszego krytycznego przeglądu polskiej fauny Tenebrionidae (IWAN *et al.* 2012), uznając występowanie *M. cylindricus* w Polsce za wątpliwe. W związku z tym w najnowszym katalogu Tenebrionoidea Palearktyki nie jest on wymieniony z Polski (IWAN & LÖBL 2020). Status gatunku wymarłego lub skrajnie zagrożonego do niedawna miał *M. cylindricus* na czerwonych listach także w sąsiednich krajach, w Niemczech (GEISER 1998), Czechach (NOVAK 2005) i Słowacji (FRANC 2008).

W ostatnim roku prowadzonych regularnie od 2018 r. połowów chrząszczy na światło w ogrodzie działkowym autora, na ekranie odnotowano *M. cylindricus*. Odszukano tego chrząszcza również w “zapomnianej” fiolece z wcześniejszych odłowów w tym samym miejscu.

– Wrocław-Maślice [XS36], ul. Gosławicka, ROD „Tęcza”, 51.14797N/16.95195E, 16 VII 2023, 1 ex.; 26 VI 2025, 1 ex., ad lucem, leg. et coll. M. Wanat.

Czarnuch ten pokrojem ciała bardzo przypomina gatunki z rodzaju *Tenebrio* L., w tym pospolitego mącznika młynarka *T. molitor* L. Wśród odróżniających go cech najbardziej rzucają się w oczy silnie zagięte golenie przednich nóg (jeden z jego synonimów to *Tenebrio curvipes* FABRICIUS) zaopatrzone na szczytach od wewnątrz w gęsty pęk długich, złotych włosków, niemal czarne, błyszczące i wyraźnie spłaszczone ciało oraz obecność pary podłużnych żeberek na głowie między oczami, łączących się z poprzeczną bruzdą oddzielającą czoło od nadustka (Ryc. 1). STEBNICKA (1991) wśród cech różniących rodzaj *Menepphilus* od *Tenebrio* podaje również krótkie i jednakowej długości człony 1-3 tylnych stóp, w sumie krótsze od końcowego członu z pazurkami.

Ryc. 1. *Menepphilus cylindricus* odłowiony ostatnio we Wrocławiu, habitus od góry (fot. M. Wanat).

Fig. 1. *Menepphilus cylindricus* recently collected in Wrocław, dorsal habitus (photo M. Wanat).

Menophilus cylindricus jest jedynym przedstawicielem rodzaju w zachodniej Palearktyce, szeroko rozmieszczonym w południowej Europie i północnej Afryce, gdzie tworzy odrębny podgatunek. W środkowej Europie wykazano go z Austrii, Czech, Niemiec, Rumunii, południa europejskiego terytorium Rosji, Słowacji, Szwecji, Szwajcarii, Ukrainy oraz Węgier (IWAN & LÖBL 2020). W krajach sąsiednich, analogicznie jak w Polsce, jest gatunkiem znanym z nielicznych historycznych stanowisk i dopiero niedawno ponownie potwierdzonym. W Niemczech odszukano go w 2008 roku na obrzeżach Berlina po dwustu latach braku danych i autor znaleziska uznaje to za potwierdzenie ciągłości występowania na obszarze Brandenburgii (ESSER 2009). W Czechach, gdzie znany był z dwóch XX-wiecznych doniesień z Pragi i Stroupeča (Bohemia), odszukano go po raz pierwszy w 2006 i 2009 na dwóch stanowiskach w południowych Morawach (KRÁSENSKÝ & ZÝKA 2014). W Słowacji znany jest z trzech stanowisk na południu kraju (FRANC 2008). Również w Austrii występowanie *M. cylindricus* zostało potwierdzone niedawno tylko w niektórych regionach, np. w Styrii (HOLZER 1995). W Polsce, jak widać, utrzymuje się on przynajmniej we Wrocławiu, jednak we wciąż niskiej liczebności poniżej poziomu pozwalającego na jego regularne obserwowanie w terenie przez tutejszych koleopterologów. Niewykluczone też, że może on nie być odróżniany w terenie od pospolitego *Tenebrio molitor*.

O biologii *M. cylindricus* niewiele wiadomo, powtarzają się jednak obserwacje świadczące o jego związku ze starymi drzewami, zwłaszcza sosnami i dębami rosnącymi na terenach półotwartych i silnie nasłonecznionych, oraz nocnej aktywności imagines (BURAKOWSKI *et al.* 1987, FRANC 2008, ESSER 2009, J. KRÁTKÝ, obs. własne). Według LETZNERA (1871) pierwsze okazy z Wrocławia zbierane były przez [Th. E.] Schummela pod korą dębów. W niedalekiej odległości (<100 m) od miejsca odłowienia *M. cylindricus* we Wrocławiu rośnie, wzdłuż starego wału przeciwpowodziowego Ślęzy, tworzące pomnikową aleję zgrupowanie starych dębów szypułkowych *Quercus robur* L., z dziuplami, licznymi martwicami i obecnym koziorogiem dęboszem *Cerambyx cerdo* L. Kilka z tych dębów zostało wyciętych kilkanaście lat temu podczas budowy przebiegającej tutaj estakady Autostradowej Obwodnicy Wrocławia A8, ich pnie i konary zostały jednak pozostawione nieopodal w stosach stojących do dzisiaj. W odległości kilkuset metrów od wspomnianych ogrodów działkowych przebiega również granica obfitującego w martwe drewno Lasu Pilczyckiego, obszaru chronionego Natura 2000. Tak więc miejsce współczesnego odłowienia 2 exx. *M. cylindricus* nie jest przypadkowe i gatunek ten może tu występować od dłuższego czasu, tak jak i w innych rejonach Wrocławia, znanego z częstego (przynajmniej do niedawna) występowania starych dębów i bogatej, związanej z nimi koleopterofauny. Warty odnotowania jest jednak fakt, że dęby te i żyjące w nich chrząszcze były w ostatnich dwóch dekadach XX w. bardzo intensywnie badane przez autora i co najmniej kilku innych aktywnych wtedy terenowo wrocławskich koleopterologów, co przyniosło odszukanie niemal w komplecie rzadkich gatunków saproksylofagicznych żyjących w dziuplach i pod korą próchniejących dębów, podawanych wcześniej z Wrocławia przez koleopterologów niemieckich (m.in. GERHARDT 1910). Wydaje się zaskakujące, że *M. cylindricus* nie został wtedy we Wrocławiu odnaleziony razem ze wszystkimi niesynantropijnymi i ksylobiontycznymi gatunkami z rodzajów *Tenebrio* i *Neatus* LECONTE. Niewykluczone więc, że powtarzające się odkrycia tego skrytego ciepłolubnego gatunku w XXI w. w krajach środkowoeuropejskich świadczą jeśli nie o rozszerzaniu jego zasięgu, to przynajmniej o wzroście jego liczebności i zwiększającym się tym samym prawdopodobieństwem jego wykrycia.

PODZIĘKOWANIA

Recenzentowi Rafałowi Rucie dziękuję za cenne uwagi do maszynopisu.

PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI, M., STEFAŃSKA J. 1987. Chrząszcze – Coleoptera. Cucujoidea, część 3. *Katalog Fauny Polski* 45, XXIII, 14: 1–309.
- ESSER J. 2009. Wiederfund von *Menephilus cylindricus* (HERBST, 1784) bei Berlin und damit für Deutschland (Coleoptera: Tenebrionidae). *Entomologische Zeitschrift Stuttgart* 119(5): 205–207.
- FRANC V. 2008. Darkling beetles (Coleoptera, Tenebrionidae) of Slovakian fauna and their ecosozological value. *Matthias Belivs University Proceedings* (UMB Banská Bystrica) 4(1): 61–67.
- GEISER R. 1998. Rote Liste der Käfer (Coleoptera). In: Rote Liste gefährdeter Tiere Deutschlands. *Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz* 55: 1–207.
- GERHARDT J. 1910. Verzeichnis der Käfer Schlesiens preussischen und österreichischen Anteils, geordnet nach dem Catalogus coleopterorum Europae vom Jahre 1906. Dritte, neubearbeitete Auflage. Berlin, XVI + 431 pp.
- HAHN H.v. 1879. [*Menephilus curvipes* in Breslau]. *Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur* 56: 177.
- HOLZER E. 1995. Erstnachweise und Wiederfunde für die Käferfauna der Steiermark. *Mitteilungen der Abteilung Zoologie des Landesmuseum Joanneum* 49: 23–47.
- HORION A. 1951. Verzeichnis der Käfer Mitteleuropas (Deutschland, Österreich, Tschechoslovakei) mit kurzen faunistischen Angaben. 1-2. Stuttgart: X + 1–536.
- HORION A. 1956. Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. Band V: Heteromera. *Entomologische Arbeiten aus dem Museum G. Frey*, Tutzing bei München, XIV + 1–268, 329–336.
- ILLIGER K. 1798. Verzeichniss der Käfer Preussens. Entworfen von Johann Gottlieb Kugellan Apotheker in Osterode. Halle, XLII + 510 pp.
- IWAN D., KUBISZ D., TYKARSKI P. 2012. Coleoptera Poloniae: Tenebrionoidea (Tenebrionidae, Boridae). Critical checklist, distribution in Poland and meta-analysis. University of Warsaw – Faculty of Biology, Natura Optima Dux Foundation, Warszawa: 480 pp.
- IWAN D., LÖBL I. (Eds.) 2020. Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Vol. 5. Tenebrionoidea, Revised and Updated Second Edition. Brill, Leiden & Boston: XXIV + 945 pp.
- KRÁSENSKÝ P., ZÝKA M. 2014. První nálezy potemníka *Menephilus cylindricus* (HERBST, 1784) (Coleoptera: Tenebrionidae) na Moravě. *Západočeské entomologické listy* 5: 114–116.
- LENTZ F. L. 1879. Catalog der Preussischen Käfer neu bearbeitet. Beiträge zur Naturkunde Preussens 4, Königsberg: 64 pp.
- LETZNER K. 1871. Verzeichniss der Käfer Schlesiens. *Zeitschrift für Entomologie, Herausgegeben vom Verein für schlesische Insektenkunde zu Breslau, Neue Folge* 2: XXIX + 1–328.
- NOVAK V. 2005. Tenebrionidae, pp. 527–529. In: FARKAČ J., KRÁL D., ŠKORPÍK M. (Eds.), Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 760 pp.
- PAWŁOWSKI J., KUBISZ D., MAZUR M. 2002. Coleoptera – Chrząszcze, pp. 88–100. In: GŁOWACIŃSKI Z. (Ed.), *Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce*. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 155 pp.
- STEBNICKA Z. 1991. Czarnuchowate– Tenebrionidae, Boridae. *Klucze do oznaczania owadów Polski* XIX, 91, 93+2 pp.
- WEIGEL J.A. 1806. Geographische, naturhistorische und technologische des souverainen Herzogthums Schlesien. Zehnter Theil. Verzeichniss der bisher entdeckten, in Schlesien lebenden Tiere. Berlin, XII-F, 358 pp.

Accepted: 7 November 2025; published: 26 January 2026

Licensed under a Creative Commons Attribution License <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>